

De Oude Ley

Jaargang 45
2023 nr. 1

KNNV
vereniging
voor veldbiologie
afdeling Tilburg

Colofon

De Oude Ley is het blad van de KNNV-afdeling Tilburg en wordt toegezonden aan alle leden. Bovendien ontvangen de leden het landelijke KNNV-blad 'Natura'.

Redactie

Redactie : Frans van den Heuvel, Alie Stofberg, Theo Peeters en Marie-Cécile van de Wiel.

Opmaak : Berry Staps.

Omslag : Foto Bart Horvers, Vormgeving Joost Horvers

Redactieadres: Atjehstraat 3, 5014 BK Tilburg, f.g.vdnheuvel@gmail.com

Tekst in een word-bestand; foto's, illustraties en kaartjes graag als losse bijlage meesturen.

Kopijdata voor de Oude Ley 2023: 20 februari, 22 mei, 21 augustus, 20 november.

ISSN: 1 381 – 852X | Oplage: 250 exemplaren (papier) en 200 digitaal.

Bestuur KNNV-afdeling Tilburg:

Voorzitter: vacature

Secretaris: Marie-Cécile van de Wiel

Veldhovenring 27

5041 BA Tilburg

013 - 5436541 | secretaris@tilburg.knnv.nl

Penningmeester: Huub Claessen

Wilgenlaan 2

2382 Poppel België

06 - 24633736 | penningmeester@tilburg.knnv.nl

Excursies: Stella Wesel

Gluckstraat 41

5011VE Tilburg

06 - 27055446 | excursies@tilburg.knnv.nl

Bestuurslid: Frans van den Heuvel

Atjehstraat 3

5014 BK Tilburg

06-52762288 | f.g.vdnheuvel@gmail.com

Coördinatoren van commissies en website

Excursiecommissie

Stella Wesel

Cursuscommissie KNNV/IVN

Marie-Cécile van de Wiel

Digitale media

Berry Staps

Website

www.knnv.nl/tilburg

Facebook

[f https://www.facebook.com/KNNVTilburg/](https://www.facebook.com/KNNVTilburg/)

Redactioneel	1
KNNV-nieuws	2
Agenda	5
Nieuws uit de werkgroepen	11
Inventarisatie Geleedpotigen In natuurgebieden langs de 'Beneden-Donge'	12
Hydrologische effecten na maatregelen nabij Leemkuilven	18
Likkebaardend	23
Museumnieuws	24
Witte gij ut?	27

Redactioneel

Dit is het winternummer van De Oude Ley 2023. Daarin gaan we weer van start met de vaste rubrieken KNNV-Nieuws van Marie-Cécile en de Agenda, waarin Stella weer een zevental fraaie excursies heeft opgenomen.

Vervolgens is er nieuws van de plaggroep van onze onvolprezen layouter Berry. Via hem is er ook een artikel opgenomen van Gerrit Schouten over een belangwekkend onderwerp: de verdroging, uiteraard gekoppeld aan concrete maatregelen om dit in het beschreven gebied tegen te gaan. Ook onze vaste medewerker Guido pakt weer eens goed uit met een researchartikel over geleedpotigen in 'zijn' natuurgebieden. Terug van weggeweest is het Museumnieuws waarna Rob voor de afsluiting zorgt met een tweeluik: een artikel uit de reeks Stadsnatuur en zijn column Witte gij ut? Veel leesplezier toegewenst en niet vergeten alvast een leuke KNNV-activiteit in je agenda te zetten!

Frans van den Heuvel

2023

En dan is het alweer 2023. Het bestuur wenst alle leden een goed en gezond nieuw jaar toe. Hopelijk gaat u een keer mee op excursie, komt u naar een lezing of neemt u deel aan een cursus. Het bestuur en de redactie wensen U allen een gezond en natuuractief 2023 toe.

Algemene leden-vergadering

Op 31 januari 2023 staat de jaarlijkse ALV gepland in de IJsvogelzaal van Natuurmuseum Brabant. Aanvang 20.00 uur maar er is al koffie/thee vanaf 19.30 uur. U ontvangt de agenda en jaarstukken half januari via de mail.

Contributie

Bij deze Oude Ley treft u het verzoek aan om de contributie voor 2023 te betalen. De penningmeester hoopt dat u allemaal vóór 1 maart uw bijdrage gaat overmaken. Om verwarring te voorkomen vragen we u bij de mededelingen uw voor- en achternaam + postcode te vermelden.

KNNV-pas

Sinds de oprichting van onze afdeling in 1937 is er een sterke band met Natuurmuseum Brabant. We hebben daar ons onderdak voor de avondactiviteiten zoals werkgroepen, cursussen en lezingen maar ook zijn ruim 20 leden actief als conservator en werken aan de collectie. De nieuwe directeur van Natuurmuseum Brabant is blij met deze samenwerking en zet ook een oude traditie voort: KNNV-leden van de afdeling Tilburg hebben, op vertoon van de speciale KNNV-pas, gratis toegang tot het museum. Deze pas treft u aan bij de mail van deze Oude Ley nr. 1 en kan digitaal meegenomen worden. Mocht u een papieren versie nodig hebben van deze pas, neem dan contact op met het secretariaat [✉ secretaris@tilburg.knnv.nl](mailto:secretaris@tilburg.knnv.nl)

Statuten-wijziging

Op 1 juli 2021 is de nieuwe 'Wet bestuur en toezicht rechtspersonen' ingegaan. De KNNV is een vereniging en moet hier dus ook aan te voldoen. Dit betekent dat er een technische statutenwijziging nodig is: inhoudelijk verandert er niets, er worden alleen enkele zinnen toegevoegd ter bescherming van bestuurders. Via de landelijke KNNV kunnen we als afdeling meeliften bij een gezamenlijke statutenwijziging. Deze wordt later in het jaar ter goedkeuring aan de leden voorgelegd.

Stadsbos013-dag

Op 4 juni wordt de tweede editie georganiseerd van de Stadsbos013-dag: een dag vol activiteiten door de verschillende gebruikers van Stadsbos013.

Omdat ook De Kaaistoep in dit gebied ligt, zullen we als KNNV proberen enkele interessante publieksactiviteiten te organiseren. Heb je al een idee? Geef het aan ons door.

Soortenweekend Moerenburg

De Vereniging Behoud Moerenburg viert in 2023 het 50-jarig bestaan. Zij hebben de KNNV gevraagd een soortenweekend te organiseren. Na overleg is besloten samen een weekend te houden op 16 en 17 september. Op de 16de kan geïnventariseerd worden, op de 17de zijn de publieksexcursies. Daarnaast organiseert ook de Vereniging Behoud Moerenburg op deze dag verschillende publieksactiviteiten en worden de bewoners van het gebied bij het weekend betrokken. Er is daardoor meer variatie en een groter aanbod voor de bezoekers. Omdat inventariseren alleen op 16 september aan de krappe kant is, hebben we aangeboden om het hele jaar in het gebied te inventariseren. Dat geeft meer mogelijkheden en resultaten. De resultaten worden op 16-17 september gepresenteerd en kunnen gebruikt worden om een toekomstvisie voor het gebied te ondersteunen.

KNNV-boeken

KNNV-boeken kopen bij Natuurmuseum Brabant

Vele jaren was het gebruikelijk nieuwe boeken van de KNNV-uitgeverij te bestellen/kopen bij Natuurmuseum Brabant. Maar de tijden zijn veranderd en tegenwoordig kun je het gewenste boek heel eenvoudig via de website van de KNNV-uitgeverij bestellen. Om de ledenkorting toe te passen, moet u bij stap 3 inloggen met uw mailadres en een wachtwoord. Dat is de koppeling naar het centrale ledenbestand en wordt u 'herkend' als KNNV-lid. De 10% korting wordt dan automatisch verrekend.

Vanaf € 25,- wordt uw bestelde boek gratis bezorgd.

KNNV-lidmaatschapsnummer

Als KNNV-lid van de afdeling Tilburg kunt u ook inschrijven voor een landelijk reis of kampeervakantie. Daarover leest u in de Natura. Om in te schrijven wordt uw lidmaatschapsnummer gevraagd. Op het adresetiket van de Natura vindt u dat terug. Mocht het u niet lukken, neem dan contact op met de

secretaris: ✉ secretaris@tilburg.knnv.nl

Cursussen

Hoewel er nog geen definitieve aankondiging is voor nieuwe cursussen, zit de cursuswerkgroep niet stil. Er wordt gewerkt aan een korte cursus bijen, spinnen en misschien geologie. Daarnaast is er een nieuwe natuurcursus in voorbereiding. U wordt later geïnformeerd via de nieuwsbrief. Mocht u nog ideeën hebben of een bijdrage willen leveren, laat het ons weten ✉ secretaris@tilburg.knnv.nl

Terugblik jubileumdag

80 leden waren op 8 oktober aanwezig bij de jubileumdag op het Riels Hoefke. Er werd gestart met koffie/thee met een warme appelflap/worstenbroodje van de plaatselijke bakker uit Riel. Werkelijk smullen! Daarna vertelde Jan Roymans over het cultuurhistorische onderzoek op de Regte Heide. De heide was immers niet altijd natuurgebied. Het is heel lang een militair oefenterrein geweest. Vervolgens werd er weer gesmuld, dit keer van goed belegde broodjes, en daarna werd gestart met de excursies in de omgeving van het Riels Hoefke: geologie, paddenstoelen, diersporen, planten, vogels en insecten. Rond 15.30 uur kwamen de deelnemers terug, werden de laatste appelflappen, worstenbroodjes en broodjes opgegeten en werd een drankje genomen op de toekomst van de afdeling. Jacques Smout en Marcelle Leone hebben de hele dag foto's gemaakt. Voor deze Oude Ley hebben we er maar eentje uitgepikt, veel meer foto's kunt u aantreffen op de website. Berry en Liesbeth Staps en Jan en José de Jong zorgden ervoor dat de deelnemers niets tekort kwamen. Dank hiervoor! Ook veel dank aan Wim de Jong. We mochten van hem gratis gebruik maken van de locatie Riels Hoefke met allerlei benodigdheden. Als blijk van waardering heeft het bestuur besloten een donatie te doen aan Brabants Landschap voor een natuurproject op deze locatie.

Gezellige start van het 85-jarige jubileum (foto Fotowerkgroep)

Datum	Onderwerp
7 jan	Midwinterwandeling naar Wellenseind
10 jan	Lezing 'Potvis en familie', Jelle Reumer
20 jan	Belversven
10 feb	Kleine Oisterwijkse heide
14 feb	Lezing 'Is de zon een ster?', Ton Spaninks
18 feb	Surprise vogelexcursie over Zuid-Hollandse/Zeeuwse eilanden
10 mrt	Tour de Frans
14 mrt	Lezing 'Natuurfilmer', Roel Diepstraten
18 mrt	Voorjaarswandeling in de Tikkebroeken, Kasterlee
25 mrt	De Andreas Schotel wandelroute

Afspraken KNNV-excursies in verband met het coronavirus

Actuele informatie vind je op de website van de KNNV-afdeling Tilburg onder 'Agenda'.

We hanteren de volgende afspraken:

- Vooraf aanmelden bij de excursieleider -binnen de aangegeven periode- is noodzakelijk: geef je naam en telefoonnummer door, liefst per e-mail.
- De deelnemers, die zich hebben opgegeven, hebben geen klachten. Anders melden zij zich weer af.
- Degene die rijdt staat het vrij om alleen mensen mee te nemen die zich kort daarvoor getest hebben.
- Deelnemen aan een activiteit is geheel op eigen risico.
- Kom op de fiets of met eigen vervoer. Carpoolen kan met een mondkapje als de bestuurder dat wenselijk acht.

Toelichting op de agenda

KNNV-excursies zijn in principe bestemd voor KNNV-leden. Wil je deelnemen maar ben je geen lid, neem dan contact op met het secretariaat (☎ 013-5436541).

Het is verder gewenst mee te nemen: verrekijker, loep en bij langere excursies eten en drinken. Bij extreem slecht weer kan de excursieleider besluiten de excursie niet door te laten gaan. Bel bij twijfel de excursieleider. Ook voor nadere informatie kunt u bij hem/haar terecht. Het is de bedoeling dat het startpunt van meerdere excursies bereikbaar is met de fiets of met het openbaar vervoer. Maar soms is de auto het aangewezen vervoermiddel. Wij adviseren voor de meerrijders een vergoeding van € 0,30 per kilometer per auto. Heb je wensen om eens naar een bepaald gebied te gaan, of een bepaald thema, of andere ideeën, laat het ons weten, zodat wij deze wensen in ons programma kunnen opnemen. Hopelijk tot ziens op één van onze excursies.

7 januari zaterdag

Onderwerp	Midwinterwandeling naar Landgoed Wellenseind
Tijd	9.30 – 15.00 uur.
Locatie/Vertrek	Parkeerplaats voorheen Aldi, Spoordijk/Doornbossestraat, Tilburg
Contact	Aanmelden van 29 december t/m 5 januari bij Stella Wesel (☎ 06-27055446 of ✉ excursies@tilburg.knnv.nl)
Omschrijving	<p>Landgoed Wellenseind is een relatief jong landgoed met bijzondere kenmerken. Eén van die kenmerken is de grote landschappelijke gevarieerdheid. De twee meanderende beken, de Reusel en de Raamloop, die in het noordelijk deel van Wellenseind bijeenkomen, zijn de kern van het geheel. De beekdalen, gelegen tussen dekzandruggen en beboste stuifzanden, geven een mooi beeld van hoe vroeger grote delen van Noord-Brabant er uit hebben gezien. Ze verlenen het gebied een grote aardkundige en historische betekenis. De broekbossen, rabatten en watersystemen in de beekdalen vormen één van de parels van het landgoed. Gesteld kan worden dat Landgoed Wellenseind een gaaf bewaard gebleven gebied is, waar vrijwel alle landschapstypen die vanouds kenmerkend waren voor de Kempen, op een relatief kleine oppervlakte bij elkaar komen. De hoogteverschillen en de aanwezigheid van zowel natte als droge gebieden zorgen samen met de afwisseling van dicht bos, open heide, akkers, weilanden en vijvers voor deze variatie.</p> <p>Traditiegetrouw starten we met een kopje koffie of thee bij het bezoekerscentrum en eindigen met een hapje voor wie dat wil.</p>

10 januari dinsdag

Onderwerp	Lezing 'Potvis en familie', Jelle Reumer
Tijd	20.00 - 22.15 uur.
Locatie	Theaterzaal Natuurmuseum Brabant
Contact	✉ secretaris@tilburg.knnv.nl
Omschrijving	<p>De potvis is een moderne mariene top-predator, een gigantisch roofdier in zee. In de loop van de geologische geschiedenis zijn er altijd van dergelijke griezelige dieren geweest, zoals gepantserde roofvissen ter grootte van een flinke auto in het Devoon. Daarna komen de reptielen op: Nothosaurussen in het Trias, Plesio- en Pliosaurussen in het Jura, Mosasaurussen in het Krijt. Na het Krijt krijgen zoogdieren de kans: al snel zijn er grote roofpotvissen, met de Livyatan in het Mioceen als absoluut hoogtepunt. Tegenwoordig is de Orca (een dolfijn) de grootste vleeseter; de potvissen zijn tot inktvislurpers geëvolueerd. En al die tijd waren er ook haaien, soms héél grote!</p> <p>Jelle Reumer neemt ons mee in de wereld van de maritieme top-predatoren.</p>

20 januari Vrijdag

Onderwerp	Belversven
Tijd	9.00 – 13.00 uur.
Locatie/Vertrek	Parkeerplaats voorheen Aldi, Spoordijk/Doornbossestraat, Tilburg.
Contact	Aanmelden van 9 januari t/m 19 januari bij Stella Wesel (☎ 06-27055446 of ✉ excursies@tilburg.knnv.nl)
Omschrijving	<p>Het Belversven is één van de grootste vennen van de Kampina. Het ven ligt in het stroomdal van de Rosep en is met open water, open moerassen en moerasbos zeer afwisselend.</p> <p>In de loop van de 19e eeuw is de omgeving bebost met dennen. Het Belversven heeft heel lang als visvijver dienst gedaan. Om die reden werd voedselrijk water van de Rosep ingelaten.</p> <p>In de jaren 2005 en 2006 is het Belversven uitgebaggerd. Daarnaast is op de oevers veel bos gekapt, is er wilgenstruweel verwijderd en zijn er stuwen geplaatst om het waterpeil te beheersen. De visserij werd beëindigd.</p> <p>In de huidige situatie wordt het Belversven gevoed door kwelwater uit het zuidoostelijk ervan gelegen deel van de Kampina en door de neerslag. Het water verlaat het ven door verdamping, wegzijging en door een sloot met stuw naar de Rosep.</p>

10 februari Vrijdag

Onderwerp	Kleine Oisterwijkse heide
Tijd	9.00 - 13.00 uur.
Locatie/Vertrek	Parkeerplaats voorheen Aldi, Spoordijk/Doornbossestraat, Tilburg.
Contact	Aanmelden van 30 januari t/m 8 februari bij Mirjam Sikkers (☎ 06-8259578 of ✉ msikkers@planet.nl).
Omschrijving	<p>De Kleine Oisterwijkse heide is een bos-en heidegebied. In de lengterichting ligt een zandrug. Dit is van floristische betekenis. Er is dus sprake van hoge en lage delen. De overgang van laag naar hoog is o.a. van belang voor het voorkomen van Kloksjgentiaan, Dopheide, Stekelbrem en Kruiwilg. Echter den, berk en pijpenstrootje overheersen hier.</p> <p>Op de hoge delen vinden we Struikhei en opslag van Grove den. De heide herstelt zich daar waar de zandbodem is afgegraven. Tot ver in de jaren 70 broedden hier Korhoeders, een soort die in Nederland nagenoeg is uitgestorven. Nu zijn er in de zomer graafwespen actief. Hier broeden de Merel, Zwartkop, Fitis, Gaai, Tjiftjaf en verschillende mezen en spechten op de Kleine Oisterwijkse heide.</p> <p>De recreatieve belangstelling is sterk toegenomen door de aanwezigheid van omliggende campings.</p>

14 februari Dinsdag

Onderwerp	Lezing: 'Is de zon een ster?' , Ton Spaninks
Tijd	20.00-22.15 uur.
Locatie	Theaterzaal Natuurmuseum Brabant
Contact	✉ secretaris@tilburg.knnv.nl.
Omschrijving	Al in een vroeg stadium vroegen astronomen zich af of de zon een ster is of een ander bijzonder object. Met de huidige technieken is de vergelijking veel makkelijker te maken. In de lezing zal ingegaan worden op de verschillen en overeenkomsten tussen de zon en de sterren.

18 februari Zaterdag

Onderwerp	Surprise vogelexcursie over Zuid-Hollandse/Zeeuwse eilanden
Tijd	8.00 uur, hele dag
Locatie/Vertrek	Parkeerplaats bij de Spar aan het Burgemeester van de Mortelplein
Contact	Aanmelden van 12 t/m 16 februari bij Johan van Laerhoven (☎ 06-33737970 of ✉ thesnowfox@outlook.com). Geef daarbij aan of je met een auto bent zodat je eventueel kunt rijden.
Omschrijving	Sta open voor een verrassende vogelexcursie die je misschien wel op plaatsen brengt waar je nog nooit bent geweest!

10 maart Vrijdag

Onderwerp	Tour de Frans
Tijd	9.00-13.00 uur.
Locatie/Vertrek	Parkeerplaats voorheen Aldi, Spoordijk/Doornbossestraat, Tilburg.
Contact	Aanmelden van 27 februari t/m 8 maart bij Mirjam Sikkers (☎ 06-8259578 of ✉ msikkers@planet.nl).
Omschrijving	Aan de oostzijde van de Kampina staat een prachtige uitkijktoren, genoemd naar de voormalige boswachter van dit gebied, Frans Kapteijns. De toren staat op de afgedekte vuilnisbelt van Boxtel en kijkt uit over een open landschap. Vroeger was dit een maisakker, zo'n 20 jaar geleden afgegraven en voedselarm gemaakt. Zeldzame planten als Zonnedauw, Guichelheil, Moeraswolfsklauw kwamen terug. Het gebied wordt open gehouden door grote grazers. Wij maken een toer om dit landschap heen en zullen droge en natte heide zien. Hier worden veel waarnemingen gedaan van paddenstoelen, vlinders en vogels. In dit seizoen moet je qua vogels denken aan Sijs, Matkop, Goudhaan, Goudvink, Staartmees, Groene en Middelste bonte specht, Buizerd en Torenvalk. In de zomer ook o.a. Boomvalk en Wielewaal. Het pad is goed beloopbaar. Denk aan je verrekijker.

14 maart Dinsdag

Onderwerp	Lezing: 'Natuurfilmer' , Roel Diepstraten
Tijd	20.00-22.15 uur.
Locatie	Theaterzaal Natuurmuseum Brabant
Contact	✉ secretaris@tilburg.knnv.nl.
Omschrijving	Je kent ze wel, prachtige documentaires van over de hele wereld waarin jagende leeuwen worden gevolgd, of dansende paradijsvogels. Het zijn spectaculaire beelden! Dat neemt niet weg dat we ook in Nederland prachtige natuur hebben en waar tegenwoordig menig film over is gemaakt. Roel Diepstraten neemt je mee in de wereld van het natuurfilmen. Met verschillende voorbeelden geeft hij een inkijkje in zijn werk als cameraman voor onder andere Vroege Vogels, Omroep Brabant en verschillende natuurfilms zoals WAD & Grutto. Ook vertelt hij over zijn nieuwe project dat in onze Brabantse Biesbosch afspeelt. Hier volgt hij een Visarendfamilie als icoon van dit unieke zoetwatergetijdengebied.

18 maart Zaterdag

Onderwerp	Voorjaarswandeling in de Tikkebroeken, Kasterlee
Tijd	9.00 - 14.00 uur.
Locatie/Vertrek	Parkeerplaats bij de Spar aan het Burgemeester van de Mortelplein. Start van de wandeling 9.30 uur bij de ingang van het reservaat aan de weg Kluis te Kasterlee. Jan Cortens is onze gids vandaag.
Contact	Aanmelden van 6 maart t/m 16 maart bij Stella Wesel (☎ 06-27055446 of ✉ excursies@tilburg.knnv.nl)
Omschrijving	Geprangd tussen de landbouwgebieden van de eeuwenoude priorij Corsendonck en Kasterlee, ligt aan de oevers van de Rode Loop, het natuureservaat van Natuurpunt De Tikkebroeken. Het omvat veel heide, vennen en gagelstruweel. We hopen in het vroege voorjaar op een schitterende en kleurrijke serenade van de Blauwborst. Vergeet niet je laarzen mee te nemen

Blauwborst (foto F. van Boxtel)

25 maart Zaterdag

Onderwerp	De Andreas Schotel wandelroute
Tijd	09.00 – ca 13.30 uur.
Locatie/Vertrek	Parkeerplaats voorheen Aldi, Spoordijk/Doornbossestraat, Tilburg. Start van de wandeling 9.30 uur bij het Andreas Schotel Museum, Dorpsstraat 2, 5085 EG Esbeek.
Contact	Aanmelden van 26 t/m 23 maart 2023 bij excursieleider Inge Radstake (✉ ijb.radstake@gmail.com) ovv van je naam en telefoonnummer. Graag ook aangeven of je rechtstreeks naar de start van de wandeling gaat of gezamenlijk vanuit Tilburg wilt vertrekken. Als je vanuit Tilburg wilt vertrekken, geef dan ook aan of je een auto hebt en hoeveel mensen er eventueel met je mee kunnen rijden.
Omschrijving	Andreas Schotel (1896-1984) was een Rotterdamse kunstenaar die in de vorige eeuw vanaf 1923 in de zomer in een klein tuinhuisje in Esbeek, met zijn gezin, leefde en werkte. Hij werd bijzonder geïnspireerd door de Brabantse omgeving en de werkende mens daarin. Hij trok er dus veel op uit en was overal in de buurt te vinden met zijn schildersezels om werkende mensen vast te leggen. Hij maakte vooral schetsen, etsen en aquarellen waarin hij de overgang van traditionele naar gemechaniseerde bedrijfsvoering documenteerde. We wandelen de Andreas Schotel wandelroute (10 km) over grondgebied van Brabants Landschap en Landgoed De Utrecht. Een mooie wandeling over al eeuwenoude paden en langs de werkplekken van kunstenaar Andreas Schotel. Daarbij komen we schildersezels tegen met zijn werk en levensgrote sculpturen. Een boeiende en inspirerende mix van kunst in de natuur. Er is geen horeca onderweg dus neem wat te eten en drinken mee!

Plagwerkgroep

Op 7 oktober heeft Het Brabants Landschap een feest georganiseerd ter ere van het 90-jarig bestaan. De plaggroep was met veel leden aanwezig. We hebben complimenten gekregen over de aanpak en resultaten van het jarenlange werk op de heide.

Op 5 november hebben we voor de 17^e keer een natuurwerkdaglocatie verzorgd. Ruim 60 mensen hebben een heerlijke dag in het bos gewerkt. De heideveldjes en open plekken in het bos zijn goed onder handen genomen. De boompjes, struiken en bramen zijn verwijderd waardoor er weer lucht en licht op de bodem kan komen.

Natuurwerkdag 2022 (foto B. Staps)

Op 18 november hebben we een Schoolklusdag verzorgd voor een basisschoolklas groep 8. De kinderen hebben genoten en niet te vergeten de begeleiders van de plaggroep ook. Het is mooi om te zien hoe kinderen de ‘natuur’ op verschillende manier beleven.

De komende tijd gaan we naast de gebruikelijk werkdagen op de Regte heide ook een aantal wilgen knotten en gaan we bomen planten naar aanleiding van het project ‘plan boom’.

Brabants Landschap wil een filmpje komen opnemen voor de serie ‘Natuurstreken’. Er wordt op een humoristische manier aandacht besteed aan diverse aspecten van natuur. Voor filmpjes kijk op www.brabantslandschap.nl/natuur-in-beeld/natuurstreken/

Inventarisatie Geleedpotigen

In natuurgebieden langs de 'Beneden-Donge'

Guido Stoker

De Beneden Donge

Ten westen van de Burgemeester Letschertweg, noordwestelijk van de Reeshof, liggen in het landelijk gebied een aantal interessante natuurontwikkelingsgebieden. Het betreft de Koeweiden, de Lange Rekken en de Rekken. Zij vormen geografisch gezien het logische vervolg van de bovenloop van de Donge die begint bij de Belgische grens en eindigt met de natuur in de Dongevallei en Reeshofweide, beide nog juist binnen de bebouwde kom van Tilburg. De Rekken is een smal, langgerekt bosreservaat van Staatsbosbeheer langs het Wilhelminakanaal. De Koeweiden en de Lange Rekken zijn in de periode 2019-2020 heringericht. De Koeweiden hebben daarbij met een '*spontaannatuurlandschap*' (natuurlijk doorstroommoeras) een strikte natuurdoelstelling gekregen. De Lange Rekken daarentegen betreft juist een extensief beheerd agrarische cultuurlandschap, zgn. '*boerenlandnatuur*'.

Wespspin (foto G. Stoker)

Inventarisatie geleedpotigen

Vanaf de herinrichting kom ik minstens 3-4 maal per week in genoemde gebieden en monitor ik, vaak samen met Frans Stoop, jaarrond de avifauna (broedvogels en wintergasten), voorts worden vlinders en libellen geteld en soms worden andere KNNV-ers begeleid bij de inventarisatie van de flora en paddenstoelen. Terloops worden dan ook andere fauna-waarnemingen gedaan. Geleedpotigen (*Arthropoda*) zijn ongewervelde dieren met een uitwendig chitine-skelet, een gesegmenteerd lichaam en altijd veelpotig (tenminste 3 paar poten). Tot de geleedpotigen behoren bekende groepen, zoals insecten, spinachtigen, pissebedden, duizendpotigen en kreeftachtigen. Het zijn belangrijke indicatoren voor de milieukwaliteit en de mate van biodiversiteit in een gebied. Bovendien staan ze, als stapelvoedsel voor veel vogels en kleine zoogdieren, vrijwel onderaan de voedselpiramide. Het is daarom interessant om deze faunagroep te monitoren.

Oproep

Ik wil graag, samen met andere enthousiaste natuurliefhebbers, de komende jaren in genoemde gebieden de inventarisatie van de bodem- en waterdiertjes extra aandacht geven en de inventarisatie ervan, waar het qua kennis en tijdsinspanning mogelijk is, wat meer systematisch aanpakken. Het is niet de bedoeling dat ik een *'specialist'* wordt (kan ook niet meer gezien mijn leeftijd), maar meer allround op de hoogte geraak van andere fauna dan de bekende vogels en vlindertjes. Ook voor mij geldt dan: bij nul beginnen en langzaam de kennis van soorten, het biotoop en onderzoeksmethodieken opbouwen. Dat is het leukst als je het samen kunt doen.

Grote groene sabelsprinkhaan (foto G. Stooker)

**Inventarisatie-
resultaten tot
nu toe**

In de afgelopen drie jaar zijn tot en met november 2022 bij elkaar zo'n 233 geleedpotigen vastgesteld (zie tabel 1). De meeste waarnemingen zijn gedaan in de Lange Rekken. Veel daarvan zijn door mijzelf waargenomen, andere soorten door derden. De determinaties zijn gedaan met behulp van handboeken, internet (Nederlands Soortenregister) en Obsidentify. In dat laatste geval werd de gedetermineerde soort alléén opgenomen in de soortenlijst als de zekerheid >90% was (en de rest van de ecologische informatie zoals seizoen, vliegtijd, biotoop, waardplant, verspreiding, zeldzaamheid 'klopte') en of de determinatie gevalideerd werd door de 'admin' van de betreffende groep. Een aantal onzekere determinaties is ook voorgelegd aan andere leden van de insectenwerkgroep.

Geleedpotigen in De Rekken, Lange Rekken en Koeweiden (2020-2022)		
Klasse / Orde	soorten	%
Coleoptera (kevers)	46	19,7%
Hemiptera (snavelinsecten: cicaden en bladluizen)	4	1,7%
Heteroptera (wantsen)	6	2,6%
Dermaptera (oorwormen)	1	0,4%
Lepidoptera (dagvlinders)	24	10,3%
Lepidoptera (nachtvlinders)	93	39,9%
Trichoptera (schietsmotten)	1	0,4%
Anisoptera (echte libellen)	11	4,7%
Zygoptera (juffers)	6	2,6%
Orthoptera (sprinkhanen en krekels)	5	2,1%
Hymenoptera (tweevleugeligen)	10	4,3%
Diptera (vliegen en muggen)	16	6,9%
Neuroptera (netvleugeligen)	1	0,4%
Megaloptera (grootvleugeligen)	2	0,9%
Siphonaptera (vlooien)	x	
Colembola (springstaarten)	x	
Arachnidae (spinnen, hooiwagens)	2	0,9%
Acari (mijten en teken)	x	
Isopoda (pissebedden)	2	0,9%
Chilopoda (duizendpotigen)	2	0,9%
Decapoda (kreeften, krabben, garnalen)	1	0,4%
totaalaantal gedetermineerde soorten	233	100,0%

Tabel 1: aangetroffen geleedpotigen periode 2020-2022 langs de Beneden-Donge.

Zoals eerder gesteld, is er in de Lange Rekken tot nu toe weinig systematisch onderzoek verricht naar geleedpotigen. Mijn kennis van en ervaring met het op naam brengen van de dag- en nachtvlinders is voldoende om deze zonder hulp te determineren. Maar er liggen geen telroutes of vaste telpunten in genoemde gebieden. In 2020 en 2022 is er enkele malen 'op licht' naar nachtvlinders gekeken. Anders ligt het momenteel nog met het monitoren van libellen en waterjuffers. Ik wil me daar de komende jaren op concentreren.

Een enkele groep is door derden (onder andere Ron Felix) gedetermineerd, zoals bijvoorbeeld de loopkevers. Het afgelopen jaar heb ik een potval-onderzoek uitgevoerd naar de bodemfauna op maaiveldniveau. Er zijn in diverse terreintypen (hooilanden, weilanden, vogelakkers, braakstroken) 12 bekers ingegraven die gedurende het gehele jaar elke week werden geleeqd. Per potval werden de geleeqpotigen geteld, gesorteerd op groep, indien mogelijk gedetermineerd op soort. Ik probeer ook de spinachtigen, vliesvleugeligen en vliegen uit dat onderzoek nog 'uit te besteden'. Volgend jaar volgt een verslag van het potval-onderzoek.

De gezamenlijke waterschappen hebben samen met het IVN en RAVON een project opgezet om de biologische kwaliteit van een aantal beken in Brabant te gaan monitoren. Zij doen dit onder de noemer 'Oeverlopers'. Daarin wordt aandacht besteed aan het onderwaterleven: van watertorren en libellenlarven tot kikkervisjes en vissen. De nieuw door de Koeweiden aangelegde Dongebeek valt ook onder het project. Ik heb aangegeven dat ik graag met dit monitoringproject meelift en wil bijdragen aan de kennis van de natuurwaarde van de beek.

Elzenvlieg (foto G. Stoker)

Dagvlinders en libellen

De insecten waaraan ik in de Lange Rekken het meest aandacht heb besteed, zijn vooral de dagvlinders en libellen. Beide soorten-groepen inventariseer ik tot nu toe voor de voet weg. In tabel 2 en 3 zijn de waargenomen soorten aangegeven. Dagvlinder-monitoring doe ik al een aantal jaar achtereen (Dongevallei). Libellen zijn moeilijker op naam te brengen: het zijn snelle vliegers en laten zich daarom moeilijk vangen. Om ze te leren herkennen, moet je ze in het begin eigenlijk in de hand hebben gehad. Of veel geduld en een goede camera met tele-opties! Uit beide tabellen blijkt dat ik elk jaar wat meer soorten scoor. Dit heeft deels te maken met intensiever veldbezoek; voor de libellen ook het gevolg van toegenomen soortkennis. Komend jaar wil ik beginnen met zgn. *'kwartier-tellingen'*. Dat is qua planning en tijdsinvestering minder intensief dan vastgestelde telroutes lopen.

Grote keizerlibel (foto G. Stooker)

In de Lange Rekken zijn tot nu toe 24 dagvlinder-soorten waargenomen. Daaronder zitten overigens weinig echt zeldzame soorten. Het relatief hoge aantal Oranje zandoogjes en Hooibeestjes is leuk, maar wel kenmerkend voor een niet te voedselrijk graslandgebied met ruige bermen en overhoekjes. Het Landkaartje werd vooral gezien langs Dongeloop nabij de bosrand met de Rekken. Dit geldt ook voor het Oranjetipje, dat evenwel ook werd gezien op het 'perceel van Geert'; een graslandperceel dat al langere tijd een hooilandbeheer kent en waar veel Pinsterbloem groeit. Het afgelopen jaar werden veel trekvlinders waargenomen als gevolg van de warme, zuidelijke windstromingen. De Distelvlinder werd veel gezien en ook van de Oranje luzernevlinder zijn minimaal 14 afzonderlijke waarnemingen vastgesteld.

Bruin blauwtje (foto G. Stoker)

In de periode 2020-2022 werden 17 soorten libellen en juffers waargenomen. Ook daar geen heel bijzondere soorten, maar als nieuweling in de libellen-monitoring vond ik het toch elke keer leuk dat er weer een nieuwe soort voor het gebied kon worden gescoord.

DAGVLINDERS	2020	2021	2022
Atalanta	X	X	X
Bont zandoogje	X	X	X
Boomblauwtje		X	
Bruin blauwtje			X
Bruin zandoogje			X
Citroenvlinder	X	X	X
Dagpauwoog	X	X	X
Distelvlinder		X	X
Gehakelde aurelia			X
Groot dikkopje			X
Groot koolwitje	X	X	X
Hooibeestje	X	X	X
Icarusblauwtje			X
Klein geaderd witje		X	X
Klein koolwitje	X	X	X
Kleine parelmoervlinder			X
Kleine vos	X	X	X
Kleine vuurvlinder		X	X
Koninginnenpage			X
Landkaartje			X
Oranje luzernevlinder			X
Oranje zandoogje	X	X	X
Oranjepipje		X	X
Zwartsprietdikkopje			X
 totaal Lepidoptera	 9	 14	 23

LIBELLEN	2020	2021	2022
Blauwe glazenmaker		X	
Bruine glazenmaker			X
Bruinrode heidelibel			X
Gewone oeverlibel		X	X
Glassnijder			X
Grote keizerlibel		X	X
Paardenbijter			X
Platbuik		X	X
Steenrode heidelibel			X
Viervleklibel			X
Vroege glazenmaker			X
 TOTAAL	 0	 4	 10
JUFFERS			
Azuurwaterjuffer			X
Bruine winterjuffer			X
Lantaarntje	X	X	X
Variabele waterjuffer			X
Vuurjuffer		X	X
Weidebeekjuffer	X	X	X
 TOTAAL	 2	 3	 6
 totaal Odonata	 2	 7	 16

Tabel 2+3: aangetroffen dagvlinders en libellen periode 2020-2022 in de Lange Rekken.

Hydrologische effecten

na maatregelen nabij Leemkuilven

Gerrit Schouten

Hydrologische effecten

Na de afgelopen droge zomer van 2022 staat het onderwerp ‘verdroging’ weer hoog op de agenda. In het natuurgebied Regte Heide ligt (in de voormalige gemeentebossen Goirle) het Leemkuilven. In de omgeving van dit ven zijn in de afgelopen jaren maatregelen uitgevoerd om de ontwatering te verminderen. In dit artikel worden de voorlopige Hydrologische effecten na maatregelen nabij Leemkuilven toegelicht. Sloten in het natuurgebied nabij het Leemkuilven zijn op vele plekken afgedamd en in de bermsloten van de Nieuwkerksedijk zijn zogenaamde ijzeren platen aangelegd (nazomer 2020, winter 2020 en herfst 2021). De maatregelen zijn gericht op het beter ‘vasthouden van water’ in het natuurgebied. Onderzocht is of deze vernattingsmaatregelen de waterstanden langzamer doen dalen of sneller laten stijgen. Om het effect van die maatregelen op de waterstand te bepalen zijn de aanwezige meetpunten van grondwaterstanden en het meetpunt oppervlaktewater in het Leemkuilven gebruikt. Op onderstaande kaart is aangegeven op welke plaatsen de laatste jaren maatregelen zijn genomen:

- De rode lijn langs de Nieuwkerksedijk is de bermsloot. In deze sloot zijn ‘ijzeren platen’ geplaatst. Deze platen houden water tegen, waardoor het meer tijd krijgt om in de bodem te trekken
- De kleine vierkante blokjes zijn de nieuwe dammen in de sloot langs het pad ‘de zes blokskes’ en de drainagesloot door de akker
- Omvorming van bos naar heide. Bossen verdampen meer vocht dan heide. Door bos om te zetten naar heide blijft er meer water in het gebied
- De locatie met de nummers 19 t/m 23 zijn de meetpunten van de grondwaterstand
- In het Leemkuilven is de hoogte van het oppervlaktewater gemeten met een peilstok.

Afbeelding 1: kaart met maatregelen en locaties van meetpunten grondwater.

Metingen

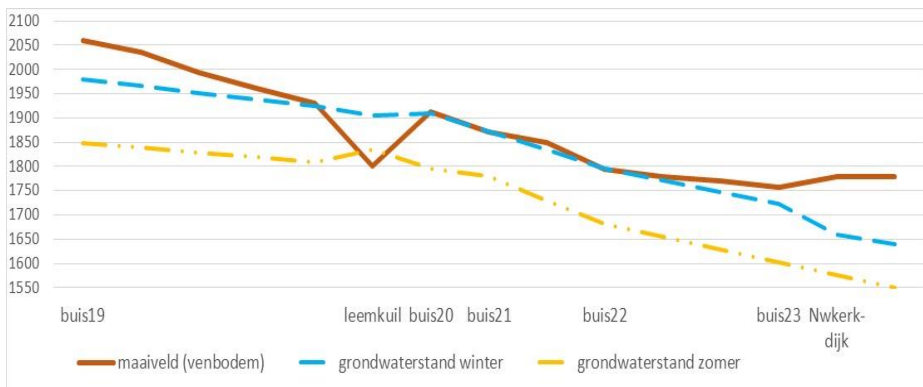
De waterstanden zijn gemeten in de periode 2019 t/m 2021. Om de impact van de maatregelen goed te kunnen bepalen, moet een meerjarige meting uitgevoerd worden. Omdat de meetreeks enkele jaren betreft is een vergelijking gemaakt van gemeten standen in vergelijkbare perioden voor en na aanleg. Perioden met bijna dezelfde hoeveelheid neerslag en verdamping zijn met elkaar vergeleken.

Leemkuilven en omgeving

Het Leemkuilven ligt op een helling met de hoge kant aan de linkerkant in afbeelding 1 en de lage kant aan de rechterkant. De helling loopt door tot het dal van de Poppelsche Leij (rechts buiten de kaart). In onderstaande afbeelding 2 is de winter- en zomersituatie ten opzichte van het maaiveld weergegeven.

Wat voor effect heeft deze helling op de grondwaterstand?

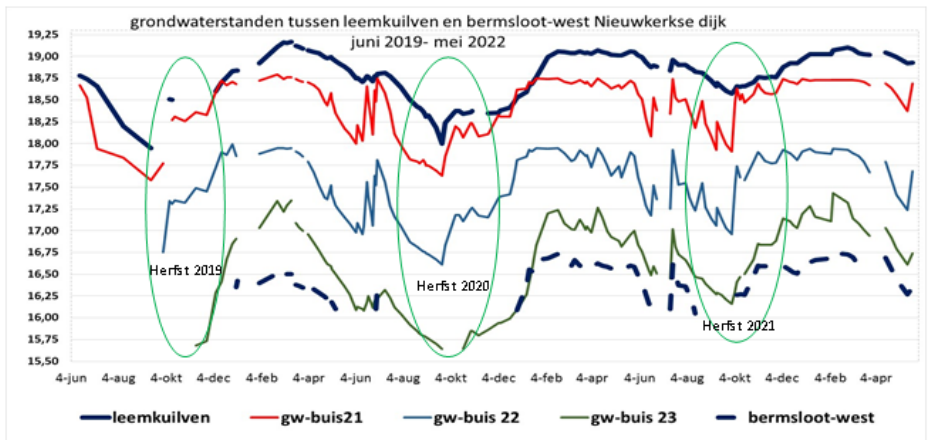
- Situatie in de winter: De grondwaterstanden in de winter is ten westen (links op de kaart) hoger dan het waterpeil in het Leemkuilven. Ten oosten van het ven staat de grondwaterstand 's winters in of boven het maaiveld. De knik in de blauwe stippellijn is de drainerende werking van de bermsloot Nieuwkerkse dijk.
- Situatie in de zomer: In de zomer zakt de grondwaterstand en in de nazomer is de grondwaterstand circa een meter lager dan in de winter. De waterstand in het Leemkuilven is in de zomer veelal hoger dan de grondwaterstand in de directe omgeving. In de nazomer vallen de sloten in het gebied en langs de Nieuwkerksedijk droog.

Afbeelding 2: de waterstanden in NAP vanaf waterscheiding bij buis 19 tot Nieuwkerksedijk

Waterstanden in afgelopen jaren

De waterstanden in het Leemkuilven en de bermsloot langs Nieuwkerksedijk en de grondwaterstanden van de meetpunten staan in afbeelding 3. De jaren 2019 en 2020 waren erg droog. De zomer van 2021 was 'gemiddeld nat'. Duidelijk te zien zijn de lage standen in herfst van 2019 en 2020. In 2021 viel er meer regen in de zomer dan in voorafgaande 2 jaren. De grondwaterstanden daalden daardoor minder dan in 2019-2020. Ook is zichtbaar dat in 2021 de waterstand in het Leemkuilven minder fluctuaties vertoonde dan in voorgaande jaren. De vraag is of dat alleen door regen wordt veroorzaakt of ook door de uitgevoerde maatregelen?

Afbeelding 3: gemeten waterstanden in grondwater, ven en sloot.

Analyse waterstanden

De meetreeksen zijn over een korte periode waargenomen en de maatregelen zijn 'niet op één moment' uitgevoerd zodat een analyse met gebruikelijke methoden niet mogelijk is. De aanname is dat in de periode 2019/2020 beperkte maatregelen zijn uitgevoerd en in de periode 2021/2022 alle maatregelen tot einde meting zijn uitgevoerd. Om enig inzicht te krijgen in het effect van de maatregelen wordt de relatieve daling en stijging van waterstanden van 2019-2020 enerzijds en 2021-2022 anderzijds vergeleken. Als de daling van de waterstanden in de periode 21/22 langzamer is geworden dan wordt water langer vastgehouden in het gebied. Als waterstanden na een regenperiode in 21/22 sneller stijgt dan zijn dat effecten van de uitgevoerde maatregelen.

Bij deze analyse is de hoeveelheid regen die in een jaar valt dan van minder belang. De gemiddelde hoeveelheid regen in Nederland is 2 mm per dag.

Het neerslagoverschot is overwegend gelijklopend. In 2022 was er iets meer neerslag (5 à 7%).

Relatieve daling:

Voor het bepalen van de relatieve daling van de waterstanden zijn de waterstanden na een regenperiode in de maanden maart, april, mei, van 2020 vergeleken met de daling van standen voorjaar 2022.

In twee periodes is geconstateerd dat de daling van de grondwaterstand met 1 à 4 mm per dag is afgenomen. In één periode is de daling van het grondwater met 4 mm per dag toegenomen.

Relatieve stijging:

Voor het bepalen van de relatieve stijging van de grondwaterstand zijn de waterstanden van een periode van 3 weken met overwegend regen met elkaar vergeleken. Daarvoor zijn de waarden van december 2019 en december 2020 vergeleken met de waarden van december 2021 en mei 2022.

Uit de vergelijking blijkt dat de grondwaterstanden circa 1 à 5 mm per dag sneller stijgt in 2021-2022 dan in voorgaande jaren. Als de vergelijking wordt gemaakt t.o.v. mm neerslag dan blijkt dat alleen bij buis 23 de stijging groter is dan in voorgaande jaren.

Aanleg van nieuwe dammen in de sloot langs het pad 'de zes blokskes' (foto B. Staps)

Laagste grondwaterstand in nazomer

Grondwaterstanden kunnen jaarlijks variëren. Daarom worden gemiddelden bepaald. Van de nazomerperiode wordt van de drie laagste grondwaterstanden van dat jaar een gemiddelde berekend (afkorting LG3). Voor de metingen nabij het Leemkuilven is het aantal meetjaren beperkt waardoor een gemiddelde over een lange periode niet bepaald kan worden. Om toch een vergelijking te maken, zijn de LG3 van de jaren 2015 t/m 2017 vergeleken met de LG3 van 2021. De (na)zomer in 2021 was relatief natter dan de zomers 2015-2017. Het is logisch dat de grondwaterstand dan minder diep wegzakt. Om effecten van vernattingsmaatregelen te bepalen is een referentiepunt nodig. Dat is een punt dat niet beïnvloed wordt door de vernattingsmaatregelen. De invloed van het neerslagtekort is vooral merkbaar in meetpunten 18 en 19. Deze meetpunten worden nauwelijks beïnvloed door de uitgevoerde maatregelen (meetpunt 18 ligt westelijk of links van meetpunt 19). Meetpunten 18 en 19 zijn dus te beschouwen als een “referentiepunt”. De meetpunten 20 t/m 23 liggen in de zone waar wel vernattingsmaatregelen zijn aangebracht.

Het verschil van LG3 in de periode 2015-2017 t.o.v. 2021 is duidelijk aanwezig (zie tabel 1). Het effect van de maatregelen kan 4 à 20 cm zijn (gemiddeld 12 cm). De referentiepunten 18 en 19 hebben in 2021 beide een verschil van 12 cm. Dat kan beschouwd worden als de referentiewaarde voor de verhoging van de waterstand als gevolg van regen. Bij de meetpunten 20 t/m 23 is de stijging LG3 groter dan 12 cm en zijn deze grotere stijgingen toe te schrijven als effect van de maatregelen. In buis 21 is verhoging beperkt en bij het meetpunt 23 is het ‘effect’ het grootst. De combi van maatregelen in het natuurgebied en de bermsloten langs Nieuwkerksedijk heeft het grootste effect veroorzaakt.

periode\meetpunt	18	19	20	21	22	23
LG3 2015-2017	18,70	18,61	18,09	17,89	16,84	15,93
LG3 2021	18,82	18,73	18,30	18,05	17,10	16,25
verschil	0,12	0,12	0,21	0,16	0,26	0,32
effect maatregel	0,00	0,00	0,09	0,04	0,14	0,20

Tabel 1 berekende laagste grondwaterstand in de nazomer van 2015-2017 en 2021.

Conclusies

In een regenrijk jaar 2021 daalt de waterstand in Leemkuilven en grondwaterstand minder ver dan in droge jaren 2019-2020 (zie waterstanden in de herfst in afbeelding 3). De uitgevoerde maatregelen t.b.v. langer vasthouden van grondwater in het natuurgebied lijkt ook de daling van grond- en venwater te vertragen met enkele millimeters per dag. Ook lijkt er een relatief snellere stijging van de grondwaterstand per dag op te treden. De zomergrondwaterstand is in 2021 minder diep gezakt dan in de periode 2015-2017, een deel van dit verschilleffect zal veroorzaakt zijn door de uitgevoerde maatregelen.

Rob Vereijken

Tongvaren

Zo'n twintig jaar geleden is het klooster De Rooi Harten aan de Bredaseweg in Tilburg verkocht om 'wonen in het groen' daar mogelijk te maken. Achter het klooster lag een prachtige tuin met daarbij nog stallen met koeien en kippen. Omdat er volgens het uitgevoerde onderzoek geen bijzondere soorten zouden leven, doken we de tuin in en vonden springende kikkers en een put bij één van de staldeuren. Daar inkijkend zagen we likkebaardend mooie tongvarens op de vochtige putwanden.

Tot de jaren tachtig was de Tongvaren uitermate zeldzaam in Brabant. Oude stenen waterputten en muren waren de geschikte leefplekken voor deze soort. Heel sporadisch kon je er eentje in Tilburg vinden. Je kijkt er echt niet gemakkelijk overheen, want de plant met zijn tongvormige bladeren is eenvoudig te herkennen. De wat glanzende lichtgroene bladeren zijn ook leerachtig. De winter is dus eigenlijk heel geschikt om op tongvarenjacht te gaan, omdat die stevigere bladeren ook heel de winter groen blijven. De bundels van de gesteelde 'tongen' kun je nu dus goed zien. Alleen bij een oud-Hollandse strenge winter lopen ze de kans om af te sterven. Omdat wij nog zelden flink moeten bibberen in onze opgewarmde stad, is er voor deze sierlijke varen ook veel minder risico om de winter niet door te komen. Planten in het buitengebied lopen meer bevroingsgevaar.

Tongvaren (foto H. Kuiper)

Streepvarens

De algemenere varens in onze streek maken vaak ronde of langwerpige sporenhoopjes aan de onderkant van het blad. In de herfst zijn die meestal volgroeid. Een Tongvaren maakt deze vaak wat scheef zittende hoopjes onder het blad langs de zijnerfjes in lange strepen. Daarom behoort hij ook tot de streepvarens, samen met o.a. Muurvaren en Steenbreekvaren.

In de zomer worden de strepen gemaakt. Die zijn in het begin nog donker van kleur. Als de sporen rijp zijn kleuren die lichter bruin. De dekvliesjes gaan dan open en het hele fijne sporenpoeier wordt door de wind meegenomen.

Waait zo'n spore in een groef of kier van een vochtige muur, dan kan de Tongvaren zich geleidelijk weer gaan ontwikkelen tot een mooie decoratieve plant. Zijn fraaie uiterlijk, met de soms wel 30 tot 40 centimeter lange bladeren, heeft hem de laatste jaren ook geliefd gemaakt bij de tuinliefhebbers. Waarschijnlijk dat door het uit de tuin waaien van de varens sporen deze soort ook flink is toegenomen in Tilburg. Op steeds meer plekken in tuinen en op stadstuinmuurtjes groeit hij.

Bij gekweekte soorten kan de bladrand sterk gegolfd zijn en de top van het blad loopt dan uit in twee lobben. Zulke vormen groeien op de rotsblokken in de wadi bij de onderdoorgang bij het appartementencomplex Allura aan de Korte Schijfstraat.

Nog nooit een Tongvaren gezien? Ga dan eens actief op pad. Mocht je door al die inspanning steken in je milt krijgen, dan is dat geen probleem. De Tongvaren werd vroeger gebruikt om er voor te zorgen dat je geen last meer van de milt zou krijgen. Zijn wetenschappelijke naam *Asplenium* verwijst daarnaar: a (niet) en splen (milt). Je milt kan na het varenslikken inkrimpen en ook andere miltpijn verdwijnt. Heb je geen last van je milt, dan kan hij je mogelijk toch nog helpen bij vrouwelijke onvruchtbaarheid en bij problemen met je ingewanden, lever of longen.

Piushaven

De honderdjarige Piushaven is in onze stad één van de grootste en oudste leefplaatsen van de Tongvaren. Je kunt daar niet alleen smullen van deze varen, want op de kademuren kun je wel 13 verschillende varensorten vinden. Tilburg doet daarmee niet onder voor andere oude Nederlandse steden. En na een eeuw is het een natuurplekje geworden om je vingers bij af te likken.

Museumactiviteiten 1^e kwartaal 2023

Datum	Activiteiten
Tot mei	Fototentoonstelling Comedy Wildlife Awards
10 januari 2023	lezing <i>Potvis en familie</i>
14 februari 2023	lezing <i>Is de zon ook een ster?</i>
14 maart 2023	lezing <i>Natuurfilmer</i>

Comedy Wildlife Photography

De Comedy Wildlife Photography Awards zijn er weer! Een eekhoorn die Superman nadoet, een geschokte aap en een zebra die een scheet laat: in de editie van 2022 zitten prachtige parels. Alle veertig finalistenfoto's zijn exclusief in Tilburg te zien, voor de vijfde keer alweer. Alle reden om te komen kijken: er valt genoeg te lachen, er zitten twee Nederlandse (sterker nog: Brabantse!) inzendingen bij de finalisten, en alle veertig 'live' bij elkaar zijn ze veel leuker dan online! Uit duizenden inzendingen van over de hele wereld selecteerde een jury van fotografen en natuurprofessionals uiteindelijk de veertig finalefoto's die nu in Natuurmuseum Brabant te zien zijn. Het zijn dus stuk voor stuk bijzondere foto's, waar je hoe dan ook een goed gevoel aan overhoudt. Ze zijn grappig, eerlijk en ongefilterd. In 2015 begonnen wildlife-fotografen Tom Sullam en Paul Joynson-Hicks hun competitie omdat ze op een ludieke manier aandacht wilden vragen voor natuurbehoud: door middel van humor. En met succes: de foto's laten je minstens glimlachen, en dat is precies de kracht ervan. De fotowedstrijd, waar zowel amateurs als professionals aan mee kunnen doen, wordt elk jaar populairder en dat is een goede zaak voor de natuur. De foto's van de 40 finalisten zijn te koop in het museum. Met de opbrengsten van de fotocompetitie wordt geld opgehaald voor Whitley Fund for Nature. Dit fonds heeft inmiddels al ruim 20 miljoen pond geïnvesteerd in natuurbeschermingsprojecten in 80 verschillende landen.

Jumping-Jack (foto A.Pansier)

Potviszaal is vernieuwd

Maandenlang is er gewerkt aan de Potviszaal in het museum. Muren, vloer, belichting, de Neanderthalergrót: alles werd opgeknapt. Het zorgvuldig ingepakte skelet van de Potvis keek vanaf z'n ophanghaken kritisch toe tijdens de hele operatie, maar hangt nu in volle glorie te stralen en komt nog beter tot z'n recht. In de nieuwe opstelling is het hele skelet al bij de ingang van de zaal te zien. Ook de tentoonstelling zelf, de winkel en de educatieve ruimte zijn vernieuwd. We zijn benieuwd naar de reacties!

Potviszaal in wording

Kidsproof 2023

Het afgelopen jaar kon er voor het eerst sinds twee jaar weer een volwaardige verkiezing van kidsproof musea plaatsvinden. Museuminspecteurs van 5-12 jaar kunnen dan hun beoordelingsformulier inleveren. Natuurmuseum Brabant heeft opnieuw het predikaat kidsproof gekregen, plus de mededeling dat we ook het hoogste rapportcijfer ooit hebben gehaald. Eind januari worden de (provinciale) winnaars bekendgemaakt, maar we zijn alvast hartstikke trots.

Rob Vereijken

Verhoute bloemrest

Anneke Scholte had in haar prachtige tuin nabij het klooster van Nieuwkerk een mooie uitgebloeide bloem gevonden. Allerlei mensen die de tuin bezochten, konden haar niet verder helpen met de naamgeving. Het mooie verhoute voorwerp had een doorsnede van ongeveer 2 centimeter met kleinere vijfhoekige cellen er in. Na haar oproep in deze rubriek kwam Bob Cremers met de suggestie dat het wel eens een soort *Scabiosa* kon zijn. Deze soorten worden vaak in tuinen geplant vanwege de rijke en mooie bloei. De buitenkelk van de bloempjes in het hoofdje hebben een brede zoom, waardoor er vijfhoekige bekertjes overblijven. Normaal zijn de kelken vliezig, maar mogelijk dat dat wel verhard bij de soort bij Anneke in de tuin.

Veel onregelmatige vijfhoeken (foto B. Cremers)

Scabiosa graminifolia , (foto Saxifraga J. Topic)

Brem met uitwassen

Bob Cremers helpt anderen graag bij het oplossen van natuurprobleempjes, maar nu heeft hij zelf ook weer iets vreemds ontdekt. In september zag hij wat bijzonders aan een bremstruik. Aan de smalle, dunne takken zaten onregelmatige en bobbelige groeisels. De bolvormige uitwassen waren groen van kleur. Hij had dit nog nooit gezien en is zeer benieuwd wat het precies is en wie dit veroorzaakt. Kunnen jullie Bob helpen?

Vergroeiingen op bremtakken (foto B. Cremers)

Reacties en nieuwe vragen

Weet je meer over de vreemde aangroeijsels die Bob op de Brem had gevonden, of wil je nu eindelijk zelf eens een vraag stellen in deze rubriek, stuur je reactie dan tijdig in. Alle berichten met nieuwe vragen of onbekende waarnemingen zijn van harte welkom (☎ 06-83125218 of ✉ rob.vereijken@planet.nl).

Reacties tot 17 november 2022 kunnen in de volgende aflevering verwerkt worden.

Coördinatoren van de werkgroepen:

Dongevallei:	Guido Stooker 06 - 12215643 dongevallei@tilburg.knnv.nl
Foto's:	Marcelle Leoné 013- 4557220 fotos@tilburg.knnv.nl
Geologie:	Hanneke Bogaerts 013 - 4557220 hbogaerts@home.nl
Insecten:	Theo Peeters 013 -4560116 insecten@tilburg.knnv.nl
Kaaistoep:	Jaap van Kemenade 06-53941104 kaaistoep@tilburg.knnv.nl
Mossen:	Maarten Mandos 013 -5050930 mossen@tilburg.knnv.nl
Paddenstoelen en korstmossen:	José Langens 06-27042960 paddenstoelen@tilburg.knnv.nl
Plaggen:	Berry Staps 06-20615921 plaggroep-knnv-tilburg@hotmail.nl
Planten:	Loes van Gorp 013 - 5423672 planten@tilburg.knnv.nl
Stadsnatuur:	Rob Vereijken 013 -5438841 stadsnatuur@tilburg.knnv.nl
Vogels:	Ben Akkermans 013 - 5362107 vogels@tilburg.knnv.nl
Zoogdieren:	Erik Korsten 013-5440376 zoogdieren@tilburg.knnv.nl

Contributie:

Gewone leden	: € 30,00
Huisgenootleden	: € 12,50
Jongeren tot 25 jaar	: € 15,00
Buurleden (leden die al lid zijn van een andere afdeling)	: € 12,50
Abonnement Oude Ley	: € 15,00

Ledenadministratie:

Marie-Cécile van de Wiel
Veldhovenring 27, 5041 BA Tilburg
013 - 5436541 | secretaris@tilburg.knnv.nl
Rekeningnummer van de afdeling:
NL03 TRIO 0390 2533 91 t.n.v. KNNV-afd. Tilburg
Opzegging van het lidmaatschap vóór 1 november bij de secretaris.

Secretariaat KNNV-afd. Tilburg
Veldhovenring 27
5041 BA Tilburg

